

ROMANCI KATE CHOPİN

Necla AYTÜR

Kate Chopin 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşadı. Tanınmamış bir yazardı. Ancak 1970'lerde birden büyük bir ün kazandı. Önce son romanı *Uyanış (The Awakening, 1899)*, daha sonra da tüm yazdıkları yeniden basıldı, üzerine eleştiriler, tezler yazıldı. Chopin kadın, konusunu zamanından umulmayacak bir açık sözlülükle işlemiş, kişisel özgürlüğüne, kendi yeteneklerini geliştirmeye düşkün kadınlar yaratarak bunların çevreleri ile tutuştukları kavgaları anlatmıştı. 1970'lerde birden ünlenmesi o yıllarda Amerika'da kadın konularına, öncü kadın yazarlara karşı duyulan ilginin bir sonucuydu. Bugün, Chopin'in yalnızca feminist ya da yöresel bir yazar mı olduğu, yoksa usta bir romancı mı olduğu konusunun araştırılması, sanatının gerçek değerinin ortaya çıkarılması zamanı gelmiştir.

Chopin'in sanatının oluşumunda içinde yaşadığı ortamın katkısı nedir? Bu soru yanıtlanırken yazarın kendi günündeki yazın çevrelerinin tümüyle dışında kaldığını belirtmek gerekir. Kadın oluşu, kocasının ölümünden sonra çocuklarını kendi başına yetiştirmek zorunda kalışı, parasızlık, yazarın doğup büyüdüğü güney eyaletinin uzak bir köşesinde sıkışıp kalmasına yol açmış, kuzeydeki etkin yazın çevrelerine girmesini engellemiştir. William Dean Howells gibi, gerçekçi yazarları çevresinde toplayan, yazdıklarının yayımlanmasını sağlayan, övgü dolu eleştirileri ile destekleyen kuzeyli bir eleştirmen, güneyde Kate Chopin diye bir yazarın varlığından söz etmezken, Chopin yazdığı gerçekçi öyküler ve gerçekçiliği savunan denemelerle gerçekçi yazının savaşımını sürdürmektedir. Güneyde ise yöresel bir yazar olarak az çok tanınmasına karşın güneyli yazarların oluşturduğu çevrenin dışında kalmayı yeğlemiştir Chopin. Onların tumturaklı konuşmalarına, bilgiçliklerine katlanamadığını, güney yazınının duygusalılığından hoşlanmadığını, yazılanları bozulmuş bir romantizmin örnekleri olarak gördüğünü yazmıştır¹.

[1] "Confidences," *Complete Works of Kate Chopin*, id. Per Seyersted, Baton Rouge, Londra: Louisiana State University, 1969 s. 702.

Gününün yazın ortamından böylece soyutlanmış olmasına karşın sevdiği kitaplardan oluşan çok geniş bir dünyası vardı yazarın. Çok okuyup, okuduklarından çok etkilendi. Darwin, Spencer, Huxley gibi düşünürlerden, insana doğa yasalarının açısından bakmayı öğrendi. Whitman'a hayranlık duydu. Yöresel özellikleri gerçekçi bir açıdan yansıtan Amerikalı kadın yazarları, George Sand'ı, Madam de Stael'i okudu. Zola ve Hamlin Garland gibi doğalcıları öven eleştiriler yazdı. Ancak en çok etkilendiği yazar Maupassant'dı. "İçdöküşler" başlığını taşıyan denemesinde "rastlantı" ile eline aldığı bu yazarı şöyle anlatır:

Öykülerini okuyunca şaşırđım. Öykü ya da roman değil, yaşamın ta kendisiydi bunlar. Hani neredeydi öykü yapma sanatının onlarsız olamayacağını belli belirsiz sandığım, olay örgüleri, eski moda trükler, süslemeler? İşte geleneklerden, kurallardan kurtulmuş bir yazar: Kendi benliğine inip dünyaya kendi gözleri ile bakan, gördüğünü bize doğrudan, yalın bir biçimde anlatan biri. Bunu yapan bir yazar okuruna verebileceği en iyi şeyi vermekte, değerli bir şey vermektedir. Çünkü bu, gerçeğin kendisidir, yazarın kendi içinden kopup gelendir².

Okuduklarının Chopin'i kendi özgün biçimini geliştirmeye, gerçekliği kendi gördüğü gibi yansıtan öyküler yazmaya yönelttiği anlaşılıyor. Yazdıkları içinde yaşadığı toplumun göreneklerine uymadığında karşılaştığı tepki zaman zaman şevkini kırsa bile. Çünkü Chopin ahlâkla sanatın ilişkisi konusunda yakın yazın çevrelerinin çok ilerisinde bir görüşü savunur. Ancak gerçekleri saptıran bir kitabın "ahlâka aykırı" sayılabileceğini ileri sürer. "Fırtına" başlığını taşıyan öyküsü bu tutumuna iyi bir örnektir. *Anna Karenina* ile *Madam Bovary*'dekinin aksine, umutsuzluk ve ölüm değil, mutluluk üreten evlilik dışı bir ilişki anlatılır bu öyküde.

Chopin'in sanatının oluşumunda kitapların yanında ailesiyle birlikte içinde yaşadığı çevrenin de etkisi büyük olmuştur. Kate (Katherine O'Flaherty) 1851'de Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde St. Louis'de doğdu. Annesi bölgeye ilk yerleşenlerden seçkin bir Fransız ailesinin kızı, babası ırlandalıydı. Babasının erken ölümü nedeni ile Kate anneannesinin yanında büyüdü. Fransızca konuşan, açık görüşlü, gururlu bir kadındı büyükanne. Torununu birçok yönden etkiledi.

2
s. 700-701.

Kate Katolik eğitimi gördü, genç kızların gittiği bir akademide okudu. New Orleanslı zengin bir işadamı olan Oscar Chopin'le evlendiğinde on dokuz yaşındaydı. Çiftin on yılda altı çocukları oldu. Bu arada önce işleri sonra da sağlığı bozulan Oscar Chopin öldü. Kate Chopin bir süre direndikten sonra, geçinebilmek için, çocuklarını alıp kendi doğup büyüdüğü kente, St. Louis'e yerleşti ve oradan hiç ayrılmadı. Ciddi olarak okuyup yazmaya başlaması bundan sonra oldu. İlk romanı oldukça geç bir yaşta, otuz sekizinde, son romanı ise kırk sekiz yaşında çıktı.

Kate Chopin'in içinde doğup büyüdüğü, bir ömür boyu ayrılmadığı yer İç Savaş sonrasının güneyidir. Savaşla birlikte her şeyini yitiren güney toplumu, savaş sonrasında hiç değilse güneyli kimliğini korumak çabasındaydı. Bu nedenle koyu bir tutuculuğa sıkıca sarılmıştı. İmgeleminde bir söylene ülkesi haline getirdiği Eski Güney'in ilkeleriyle töresini var gücüyle yaşatmaya çalışmaktaydı. Dinin baskısı da bu yıllarda eskisine göre daha çok artmıştı. Güneyde Katolikler ve onlardan daha çok sayıda Protestanlar vardır. Yöreye ilk yerleşen Fransızların soyundan gelen Creole'lerle daha sonra Acadia'dan gelen yoksul Cajunlar Katoliktir, Her iki grup Fransız asıllı göçmenin de toplumdaki davranışları Protestanlara göre daha rahattır. Dinleri bağımsız düşünceye daha çok izin verir. Ancak, Katolik ailede çocuk sayısının fazlalığı ve boşanma yasağı, kadınları köşeye sıkıştıran olumsuz etkiler yaratır. Protestanlık güneyde Presbiteryenliğin çeşitli kollarıyla yayılmıştır. Bunların hepsi de katı, insanın doğal dürtülerini dizginlemesini emreden, sevgi gösterilerinden hoşlanmayan, neredeyse insanüstü ahlâk kurallarının baskı altında tuttuğu bir topluluk isteyen mezheplerdir.

Chopin, bu tutucu güney ortamında çok çocuklu dul bir kadın olarak yaşamış, öykü ve romanlarında bu ortamda yaşayan kadınların durumunu gerçekçi bir açıdan yansıtmaya çalışmış, başkaldırılarına "tercüman" olmak istemiştir. Ancak, güneyin tek yüzü yukarıda anlatılan yüzü değildir. Güney bir başka yönüyle aynı zamanda sanatçının düşgücüne çekici gelebilecek karmaşık bir renkler, kokular, tatlar dünyasıdır. Chopin güneyin bu yanından da çok etkilenmiştir. Yazarın güçlü bir yer ve zaman duygusu vardı. Çeşitli yerel konuşmaların tınısına duyarlıydı. New Orleans'la St. Louis'te karşılaştığı Creole, Cajun, her toplum katından beyaz, kara derili, melez kişilerin gündelik yaşamı ile ilgili ayrıntıları renkli bir dille canlandırabiliyordu. Bu karışık halkın davranışları, gelenekleri, kullandığı değişik diller, lehçeler, çal-

dığı müzik, Chopin'in sanatçı yönüne seslenmiş, malzemesinin büyük bir bölümünü oluşturmuştu. Yalnız sanatçı değil, insan ve kadın olarak da Chopin'in, güneyin bu yanından büyük tat aldığı aklı geliyor. Yaratıldığı kadınlar arasındaki olumlu kişiler hep bedence güçlü, güney güneşinin sıcaklığından, aydınlığından, Creole'lerin eğlencelerinden, yiyip içmekten, cinsellikten tat alan kimselerdir. Yazar öykülerinin bir yerinde yerel bir yemeğin adını ansa, bir dip notta tarifini vermeden geçemez.

Görülüyor ki yazarın ilgisini çeken konular kadın sorunlarıyla sınırlı değildir. Renkleri, sesleri, kokularıyla güneyin bu ikinci yönünü ustalıklarla yarattığı gibi çok çeşitli konulara da el atar. Her türlü insanın değişik ruhsal durumları, toplumsal sorunlar, kölelik, dahası evlilik yaşamının, bir ev dolusu çocuğun verdiği mutluluk konusunda da öyküleri vardır ("A Point at Issue", "Regret").

Kısaca, eğer güneydeki tutuculuk, geleneksellik Chopin'e acı vermiş, onu yaşadığı ortama karşı, yazdıklarıyla, başkaldırmaya yöneltmişse, gene güneyin duymalara seslenen renkli yönü de ona kıvanç vermiş, yaşama sevincini, yazarlığını sürdürme, güneyin bu yönünü de yansıtmaya isteğini körüklemiştir. En başarılı yapıtları, savaş sonrası güneyinin yaşamından kaynaklanan karşıt duyguları kendi içinde yaşayan kişilerin öyküsünü anlatır. Chopin'in son romanı *Uyanış* da böyle bir kadının, Edna Pontellier'nin öyküsüdür. Presbiteryen bir aileden gelen, Fransız asıllı katolik bir iş adamı ile evli olan Edna, hem toplumdaki kemikleşmiş gelenekselliğin boğucu havasını solumanın acısını duyan, hem de güneyin sağladığı duymusal tatlarla doruğa ulaşan yaşama sevinci ile dopdolu bir kadındır. Karışık, çelişkili duygular içinde gerçek kimliğini arayıp bulmaya çalışır.

Uyanış'ta önce kadınların üstlendikleri geleneksel rollerle bunların güneyde büründüğü değişik biçimleri simgeleyen bir dizi kadın tipi yaratılır: Elinde dua kitabı, tesbihiyle karalar içindeki katolik dul kadın; deniz kıyısındaki pansiyonun işbilir, parasal bakımdan bağımsız, ama haşarı oğluna söz geçirecek bir babanın yokluğundan gene de yakının evsahibesi; kentte hep çatı katlarında oturarak hem toplum içindeki bağımsızlığını hem de parasal özgürlüğünü koruyan gerçek sanatçı; güney yazınında sık rastlanan karaderili dadının bir çeşidi, şişman, temiz, iyi yürekli, anlayışlı, göllerde dolaşan ruhların öykülerini anlatırken biraz da mistik, Acadialı yaşlı anne, kızına uygun bir eş aramak bahanesi ile genç erkeklerle dostluklar kurmaya meraldi sosyete kadını; piyano çalışından doğasındaki soğukluk duymusana-

bilen, aydın özentisi genç kız; her zaman ortalıkta dolaşan melez dadılar; karaderili hizmetçi kız.

Bu kadınlardan ikisi Edna'nın iki ayrı uçtaki karşıtı olarak yaratılmıştır. Biri Acadialı köylü kızı Mariequita, öteki soylu Careole hanımefendi Madam Ratignolle. Mariequita'nın hoş bir yüzü, çok güzel kara gözleri, çıplak, kocaman, kirli ve çirkin ayakları vardır. İkelliği içinde kural tanımaz bir doğallıkla davranan genç kız aldrışsız ve mutludur. Hiçbir şey bilmediği için Uygar toplumun onu nasıl yargılayacağı umurunda değildir. Doğasının gerektirdiği gibi yaşar. Yaşamdan da fazla bir şey beklemez.

Öte yandan Madam Ratignoîle o yaz Büyük Ada'da çoğunlukta olan anne-kadınlardandır. Bu tip kadının önce alaycı bir dille genel bir tanımı verilir:

Değerli civcivlerini gerçek ya da düşsel bir tehlike tehdit ettiğinde koruyucu kanatlarını açarak koşuşmalarından kolayca tanınıyordu bunlar. Çocuklarını tanrılaştıran, kocalarına tapan, birey olarak benliklerini silip koruyucu melek kanatları geliştirmeyi kutsal bir ayrıcalık sayan kadınlardı³.

Daha sonra Madem Ratignolle ayrıntılı bir biçimde işlenir. Edna'nın geleceğinde arkadaş ve sırdaş olarak bir rol oynaması sağlanır. Madam Ratignolle, tapılan kadın, yumuşak başlı eş ve anne rollerini kendinde birleştiren, "tüm kadınlık erdemlerinin timsali", dünya güzeli bir kadındır. Anlatıcı onun güzelliğini, eş ve anne niteliklerini ince bir alayla dile getirir. Çocukları için kendini feda etmeye hazır, kocasının her sözünü dikkatle dinleyip onaylayan, iyi bir aşçı ve ev kadını olan Madam Ratignolle, Edna'ya doğru yolu göstermeye çalışır; ama Edna, onun evinde tanık olduğu evcil mutlulukta imrenilecek bir yan göremez.

Edna onlardan ayrıldığında yatışmış olacağı yerde bir mutsuzluk duydu. Önünde uyumlu bir ailenin yaşamı sergilenmiş, bu kısa bakış onda hiçbir pişmanlık, hiçbir özlem uyandırmamıştı. Ona uyan bir yaşama biçimi değildi bu; korkunç, umutsuz bir can sıkıntısından başka bir şey göremiyordu bu yaşamda. Madam Ratignolle'e karşı bir tür acıma duydu. Acıyordu çünkü, o renksiz yaşam koşulları içinde bu kadın

3 Kate Chopin, *Uyanış*, çev., Necla Aytür, İstanbul, Adam Yayınevi, 1990, s. 18. Alıntılardaki sayfa numaraları bu kitaba aittir.

gözleri kapalı yaşadığı o mutluluk beldesinden öteye geçemeyecek, ruhuna hiç bir acı ayak basmayacak, yaşamın çilnırlılığının tadını hiç tatmayacaktı. (71)

Romanın ilk sayfalarından başlayarak Chopin, Edna'nın anne-kadınlardan ne denli farklı olduğunu vurgular. Romantik öykülerin sarı saçlı, mavi gözlü, peri kızı benzeri narın kahramanlarından değildir o. Gerçek bir kadındır. Güzeldir ama saçları, gözleri kahverengi, bedeni sağlıklı ve güçlüdür. Annelik anlayışı, çocuklarını sevip onlara fazla karışmamaktır. Evlilik boyunduruğu onu biraz sıkmaktadır; ancak başlangıçta henüz bunun ayırımına varmamıştır. Temelde iyi, cömert, düşgücünden yoksun olsa da sevecen bir iş adamı olan kocasının kendisini değerli bir eşya gibi gördüğünü belli belirsiz sezer. Çok geçmeden de pansiyon sahibesinin oğlu genç Robert'e duygusal bir ilgi ile bağlanır. Robert'in Meksika'ya giderek ondan uzaklaşması ile bu duyguları yoğunlaşan Edna yavaş yavaş, kocası ile toplumun ondan oynamasını bekledikleri anne-eş-ev sahibesi rolünü oynayabilecek, o kalıba girebilecek bir kadın olmadığını anlar. Önceleri sorgulamadan benimsediği geleneksel kadın tipi onun doğasına göre değildir. Yaz tatili bitip de kente döndüğünde kendini en sevdiği uğraş olan resim yapmaya verir. Ev kadın- eş- anne görevlerini gözardı eder. Babasına, kız kardeşine, kocasına yabancılaşır. Toplumla, ailesi ile olan bağlarını teker teker koparır. Böyle yapmakla kocasının evindeki rahatlığı, güveni, çocuklarının yanında duyduğu mutluluğu, çevresinin sevgi ve saygısını yitirmektedir. Kopardığı her bağ ona değişen ölçülerde acı vermekle birlikte duyduğu rahatlama daha büyüktür. Sonuç olarak kendisini sıkın ilişkileri oldukça kolay bir biçimde kesip atar. Özgürlüğe giden yolda çevresi ciddi bir engel oluşturmamıştır.

Yitirdiklerine karşılık kazandıkları büyük bir kıvanç verir Edna'ya. Kocasına parasal bağımlılıktan kurtulmuş, kendi küçük evinde yalnız kendine ait olma hakkını kazanmıştır. Dilediği gibi resim yaparak sanatını geliştirir. Robert'i özler ama Arobin gibi deneyimli bir aşğın yanında daha önce tatmadığı cinsel doyuma ulaşır. Pişmanlık duymaz.

Ancak Edna'nın karşısına çıkacak olan güçlükler bu noktadan sonra başlayacaktır. Genç kadın çevrenin ona biçtiği rolü yadsımıştır ama bir başka rolün, günündeki özgür kadın rolünün kalıbına girmek üzere olduğunu sezer. Bunu istemez. Toplumun olmasını istediği kadın değilse gerçekte nasıl bir kadındır, bunu öğrenmek ister. "Ben kimim?" sorusunu sorar. Kişinin gerçek benliğini bulması hiçbir zaman kolay ol-

mamıştır. Dünya yazını kimlik arayışına çıkan-kişilerin trajedileri ile doludur. Bunların edindikleri bilgi karşısında ödemeleri gereken bedel her zaman çok yüksek olmuş, ayrıca, kimileri, öğrendikleri gerçekten hiç de hoşlanmamışlardır. (Oedipus, Kral Lear).

Edna Pontellier'nin arayışı önce onu geçmişe götürür. Çevrenin çemberini kırmak isteği onda evliliğinden de, Robert'in sahnede görünmesinden de çok önce başlamıştır. Küçük bir kızken evdeki pazar duasından kaçıp bir tarladaki yüksek otların arasında yürürken son-
suza dek bu yeşil okyanusta ilerlemek, dış dünyanın varlığını tümüyle bilincinden silmek isteğini duyduğunu anımsar. Bu duygularla, şimdi, gerçek bir okyanusta yüzmeyi öğrendiği gün duyumsadıkları arasında büyük bir benzerlik vardır.

Ancak çocuk nasıl emekleyip, tökezleyip, tutunurken bir anda gücünü anlayarak yalnız başına, atakça bir güvenle yürümeye başlarsa o gece Edna da öyle yaptı. Sevincinden haykırabilirdi. Bir iki geniş kulaçla bedenini suyun yüzüne kaldırdığında sevincinden haykırdı da.

Büyük bir mutluluk duygusuna kapıldı, sanki bedeniyle ruhunun işleyişini denetlemesi için anlamlı bir güç verilmişti eline. Kendini olduğundan daha güçlü sanarak ataklaştı, pervasızlaştı. Uzaklara, daha önce hiçbir kadının gitmediği yerlere kadar yüzmek istedi. (30)

Edna ayrıca genç kızlığa ilk adımlarını atarken bir dizi ulaşılmaz erkeğe gönlünü kaptırdığını anımsar. Genç kızlığından bu yana, özgürlük düşü, beyaz at üstünde gelen olanaksız bir prens düşüyle bütünleşmiştir sanki. Genç kızlığında babasının arkadaşı olan süvari subayına, komşu kızın nişanlısına, tanınmış bir trajedi aktörünün resmine duyduğu umarsız sevdalarla Robert'e karşı duyduğu aşk arasında bir benzerlik bulunduğunu sezinkenmektedir. Tutucu güney toplumunun bir ürünü olan genç Robert, Katolikle evli olmasından çok, artık hiç kimsenin malı olamayacak kadar bilinçlendiği için Edna'ya sahip olamayacak, onunla gizli bir ilişki sürdürmeyi ne kendi centilmenliğine yedirebilecek, ne de Edna'ya duyduğu saygıya yakıştıracaktır. Öte yandan Edna da son aşamada Robert'e karşı duyduğu sevgiyi çözümlenerek bunun da genç kızlığının öteki umarsız aşkları gibi bir gün iz bırakmadan silinip gideceğini, gene yalnız kalacağını anlamıştır.

Gerçek doğasını tanımaya çıkan Edna, Robert'e duyduğu aşkın yanında Arobin'e duyduğu cinsel isteğin de gerçekliğini ayırmsar. Bu, Robert'e karşı duyduklarına hiç benzemeyen bir duygudur. Genç kadın benliğinde aynı ölçüde güçlü uzlaşmaz iki eğilimin varlığını kabul etmek zorundadır. Uzaktaki Robert'te Platonik bir sevdayı, yakınındaki Arobin'de cinsel bir tutkuyu yaşamıştır. Birincisi benliğinin romantik, idealist, bir anlamda Presbiteryen yönünü, ikincisi ise duyumsal tatların tümüne düşkün hedonist ve gerçekçi yönünü yansıtmaktadır. Bağımsızlığını kazanma sürecinin başlangıcında kadınların geleneksel rollerinden sıyrılarak mutlu olmayı ummuştu. Oysa buna engel olan güney toplumu değil, kendi doğasındaki ikilemdir.

Ârobin'e gelince: Bugün o, yarın bir başkası Edna'nın yanında yerini alacak, aşksız bir cinsellik, ikilem içindeki genç kadının romantik yönünü duyurmadığı gibi, bundan en büyük acıyı çeken de çocukları olacaktır. Edna böyle yarım bir özgürlüğün çocuklarının mutluluğunu feda etmeye değmeyeceğini düşünür. Ancak yeni bulduğu gerçek benliğinin çocuklarına tutsak olmasına da izin vermeyecektir. Benlik arayışı onu yüzmeyi öğrendiği gün yola çıktığı noktaya getirmiştir. Baştaçkarıcı sesiyle o gün kendisini çağıran denizin kıyısına gelir. Giysilerini çıkarıp, hem duyumlarını okşayan, hem de özgürlük düşlerini besleyen denizin kucığına bir daha geri dönmek üzere atılır.

Kate Chopin *Uyanış'ta*. güneyin tarihsel gelişimi, toplum yapısı, yöresel özellikleri, mizahı, trajedisi ile başkişisinin benlik arayışı arasında örgensel bir bağ kurarak usta bir romancı olduğunu göstermiştir. Aşağıdaki şekil Edna ile onun içinde yaşadığı güney ortamının çok yönlü ilişkilerini ve bunların yarattığı gerilimlerin ana çizgilerini belirlemeyi amaçlamaktadır:

